

конодавстві елемент стабільності, забезпечують більш чітку побудову його системи.

Таким чином, облік та інкорпорація є різновидами зовнішньої систематизації (і виключно систематизації), у той час як консолідація та кодифікація містять в собі елементи правотворчості, залишаючись разом з тим особливими видами систематизації законодавства.

Список літератури: 1. Колосова Н. М. Интегративная функция правовой системы: Автореф. канд. дис. М., 1990. 2. Колдаева Н.П. Конституционные основы систематизации законодательства Российской Федерации // Государство и право. 2003. №2. 3. Общая теория права / Под общ. ред. А.С. Пиголкина. М., 1995. 4. Шульга А.М. Теория государства и права. Пособие для подготовки к государственному (выпускному) экзамену. Х., 2005. 5. Протасов В.Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства. М., 2001. 6. Скакун О.Ф. Теория государства и права. Х., 2000. 7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. К., 1994. 8. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. К., 1997. 9. Лившиц Р.З. Теория права. М., 1994. 10. Явич Л.С. Сущность права. Л., 1985. 11. Алексеев С.С. Теория права. М., 1994. 12. Проблемы теории государства и права / Под ред. С.С. Алексеева. М., 1987. 13. Общая теория права / Под ред. В.К. Бабаева. Нижний Новгород, 1993. 14. Зивс С.Л. Источники права. М., 1981. 15. Систематизация законодательства в Российской Федерации / Под ред. А.С. Пиголкина. СПб, 2003. 16. Лазарев В.В., Липень С.В. Теория государства и права. М., 1998. 17. Харитонов О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Х., 2002.

Надійшла до редколегії 30.10.05

Н.О. Горобець

ЩОДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ПРАВО НА НЕДОТОРКАНІСТЬ ЖИТЛА» У ПРАВІ УКРАЇНИ

Житло – це така ж необхідна річ для сучасної людини як їжа та одяг [1, с.11; 2, с.2]. Воно є однією з важливих сторін особистого життя. Регулювання цієї групи відносин в основному здійснюється нормами моралі. Право ж може лише встановлювати межі їх недоторканності, а, отже, і межі припустимого втручання [3, с.165]. Право на недоторканність житла є одним з тих інструментів, за допомогою яких регулюються вказані відносини. За радянських часів вчені, здебільшого, розглядали його з позиції конституційного-правового регулювання [4, с.31-35; 5, с.102-102; 6, с.2; 7, с.25; 8, с.5-12], на сучасному етапі відбулися зміни пріоритетів на користь цивільного права [9, с.8-11; 10, с.124-125; 11, с.124-127]. Велике значення приділяється кримінально- [12, с.10-12], кримінально-процесуальному правовому регулюванню [13, с.3-14; 14, с.15-24].

Метою нашої роботи є дослідження змістового наповнення терміна «житло» у праві на недоторканність житла шляхом системного підходу до осмислення цієї категорії у праві. Це зумовлено недостатністю наукових пошуків, пов'язаних із визначенням поняття і природи житла, виявленням

його особливостей, що впливають на реалізацію особою своїх суб'єктивних прав як у майновій, так і особливо, у немайновій сфері правовідносин.

Розкриваючи поняття «житло», перш за все необхідно з'ясувати походження слова, щоб потім було зрозуміле його використання на законодавчому рівні.

Як відомо, в українській мові вживаються різноманітні відтінки одного й того ж явища. Це стосується і житла, що означає приміщення (будівля, квартира, чи окрема кімната, в якій поміщається хто-, що-небудь, яка використовується для чогось [15, с.677]), в якому живуть люди, або приміщення, в якому можна жити [16, с.199]. До житла також відноситься приміщення пристосоване, призначене для життя людей: дім, оселя, домівка, господа, мешкання, хата, житво [17, с.30], ще житло розуміється як місце для перебування, проживання людей [18, с.497].

Наведені семантичні поняття дозволяють нам виділити наступні декілька ознак притаманних житлу. По-перше – це місце, або об'єкт матеріального світу, де живуть люди, тобто фактично проживають. По-друге – це місце, де можуть жити люди. По-третє – це місце, що призначене для проживання людей, тобто відповідає певним установленим вимогам.

Виходячи з цього, можна попередньо характеризувати житло як об'єкт матеріального світу, що задовольняє матеріальні та духовні потреби людини, яке призначене для проживання в ньому. Тим самим розкривається буквальне (вузьке) розуміння поняття житла як місця проживання.

У літературі висловлюється точка зору, що житло слід сприймати і в «діапазоні сімейного вогнища, притулку для інтимного життя» [19, с.6]. Цей погляд акцентує нашу увагу на тому, що поряд з об'єктом чи місцем (предметом матеріального світу) існує ще одна (четверта) ознака житла – це його призначеність для сімейного чи інтимного життя людини. Тобто, особисте життя це той чинник, який відмежовує житло від інших місць перебування людей, що значно збільшує коло об'єктів, які можна віднести до житла у вказаній нормі права (наприклад, юрта, намет, трейлер тощо), і що дає можливість більш широкого його розуміння. Чи так це? Розглянемо це питання більш детально і на загальноєвропейському рівні.

Завдяки широкому діапазону розуміння вказаного терміна виникає проблема тлумачення поняття «житло» і в практиці Європейського Суду з прав людини (далі Суд). Як відомо, офіційний текст Конвенції про захист прав людини та основних свобод (1950 р.) (далі Конвенції), що відображений на англійській і французькій мовах, не містить поняття житла. Проте, французьке «domicile» (житло) значно ширше за значенням за англійське «home». Суду довелося винести відповідні рішення з цього приводу. При розгляді справи Німітц проти Німеччини (обшук у кабінеті адвоката) [20, с.30-31] постало питання, чи можна розцінювати такий кабінет як «domicile» (житло) відносно ст. 8 Конвенції? На думку Суду, значення слова «home» (домівка, оселя) в англійському тексті не поширюється на робочі місця, тоді як смислові відтінки слова «domicile» у французькому варіанті дозволяють припустити, що робочий кабінет представника вільної професії також може бути розцінено як житло («domicile»). «Коли б ці поняття

використовувалися у вузькому розумінні, то тлумачення поняття «приватне життя» («vie privée») було б також не адекватним його змістові», – зазначив Суд. Суд також установив, що при здійсненні тлумачення в поняття «приватне життя» («vie privée») та «житло» («domicile») необхідно включати певні місця, де здійснюється професійна та комерційна діяльність [21, с.28], що означає бажання Суду якнайкраще забезпечити захист прав, закріплених у ст. 8 Конвенції.

Відмітимо, що вирішуючи конкретні справи, Суд дає широке тлумачення поняття «житло», зокрема, як місце, де особа постійно проживає, незалежно від форми чи підстави такого проживання, в тому числі облаштоване особою помешкання, навіть якщо таке облаштування було здійснене з порушенням національного законодавства (справа Барклі проти Сполученого Королівства); власність, яку особа щоразу займає протягом значного проміжку часу (справа Ментес проти Туреччини). Місця, де проводять відпустку, гуртожитки та інші місця тривалого проживання можуть бути віднесені до житла як виняток [20, с.30].

Конституція України (ст.ст. 30,47), на жаль, не містить офіційного тлумачення поняття житла, як і КК України (ст.ст. 162, 185-187) та КПК України (ст.14¹). Тому для з'ясування позиції конституційного права щодо цієї проблеми, ми звернемося до наукових праць конституціоналістів.

Фахівці з конституційного права виходять із широкого поняття житла, мотивуючи свою позицію тою обставиною, що подібний підхід «найкращим чином забезпечить права громадян...» [22, с.162]. Вони визначають, що під житлом розуміється не тільки кімната, квартира, житловий дім, чи інші житлові приміщення, але і всі допоміжні підсобні приміщення, дачні будинки, а також комплекс приміщень, що розміщені на певній території, межа якої визначає сферу відомої відособленості особистого життя громадянина. Таке широке розуміння житла, що дається у коментарі до Конституції РФ, на думку деяких учених, є дуже спірним [23, с.146]. Зокрема, під таке поняття «житло» підпадають службові приміщення, що тимчасово пристосовані для житла, житлом вважається і будь-яка житлова площа незалежно від її правового режиму (у тому числі гуртожиток). Проте, ця точка зору має і своїх прихильників у науковому світі, для прикладу, відомий конституціоналіст Ф. Рудинський зазначає: «Житло – це не тільки квартира чи приватний дім, але і кімната в готелі, будинку відпочинку, санаторії і навіть намет» [4, с.98]; режим житла мають земельні ділянки, що прилягають до будинку і чітко відмежовані від навколишньої місцевості [24, с.105; 22, с.161-162]; під житлом ще розуміються жилі приміщення, які законно зайняті (на підставі закону) особою [25, с.45] (відповідно приміщення, зайняті не на підставі закону, не є житлом [26, с.58]).

Відмічають також, що до житла в правовому відношенні прирівнюються: транспортні засоби (які використовуються під час мандрівок як місце для ночівлі [27, с.342]), що знаходяться в приватній власності чи тільки у володінні і користуванні громадян; приватні гаражі, незалежно від місця їх знаходження; окремі купе в поїзді чи окрема каюта на кораблі, а також житлові кімнати, місця загального користування, підвал, горище, кухня, при-

будови, надвірні будівлі господарського призначення, кімнати в готелях, санаторії, будинки відпочинку, окремі палати у лікарні, намети, мисливські чи садові будинки [22, с.161-162].

На двоякому змісті поняття «житло» наголошували радянські конституціоналісти Ф.Рудинський (як соціальне благо, що є традиційним домашнім вогнищем і як складова частина загальної індустрії побуту) [28, с.29], Е.Вологіна (соціально-економічному і юридичному аспекті) [6, с.6].

На сучасному етапі досліджень заслуговує на увагу точка зору російського вченого П.Тюріна. Він наголошує, що у будь-якому випадку житло повинно мати чітко визначену зовнішню форму (межу) для того, щоб у разі її порушення можна було заявити про порушення права на недоторканність житла. Звідси, він пропонує наступне визначення житла – це будівлі, об'єкти стаціонарного та стаціонарно-переносного призначення, що включають жилі будинки, жилі приміщення і пов'язані з ними функціонально нежилі приміщення; місця й об'єкти, призначені для постійного чи тимчасового проживання з чітко вираженими формами і зовнішніми межами [29, с.229].

Таке широке і різностороннє тлумачення конституціоналістами терміна «житло» можна пояснити з одного боку, відсутністю законодавчого закріплення його визначення, з іншого – намаганням уберегти громадян від свавілля з боку державних органів, що в певній мірі виправдано (пригадаймо сталінські репресії) та урахуванням міжнародних нормативних актів (Загальна декларація з прав людини 1948 р. і т.д.), які проголошують пріоритет прав людини.

У кримінальному праві та кримінальному процесі тлумачення поняття «житло», як уже згадувалося, теж відсутнє. Єдине офіційне тлумачення вказаного терміна закріплено у п.30 постанови Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25.12.92 р. «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності».

Зазначимо, що головним призначенням цього поняття є правильне вирішення судами питання про наявність у діях певної особи такої кваліфікуючої ознаки (за складами злочинів, що передбачені статтями 185-187 КК України), як проникнення у житло, тобто тлумачення терміна «житло» у постанові Пленуму має кримінально-правове спрямування (П.Матишевський, М.Мельник, М.Коржанський та більшість інших учених, які були авторами коментарів до КК України, погоджуються з таким визначенням житла) [30, с.67]. Проте існує думка, що тлумачення житла у постанові Пленуму є занадто розширеним. На думку О. Коваленка, поняття «житло» повинно бути тотожним поняттю «жиле приміщення». Приміщення для тимчасового проживання (дача, садовий будинок, трейлер), або приміщення, що примикають до житла і таким чином утворюють складову його частину (самовільно споруджені балкони, веранди, перегородки тощо), відносяться ним до іншого володіння (на його думку, Ленінський суд м. Дніпропетровська у своєму вироку від 22.05.98 неправильно відніс до житла відгороджену частину сходової площадки перед вхідними дверима у квартирі, що потягло за собою засудження В. на тривалий термін за скоєння злочину, передбаченого ч.3 ст. 140 КК України (1960 р.) [31, с.15].

Голова Верховного Суду України В. Маляренко відзначає, що під «житлом» у кримінально-процесуальному розумінні слід розглядати: приватний будинок, квартиру в будинку будь-якої форми власності, окрему кімнату в квартирі, дачу, садовий будиночок, кімнату у гуртожитку, номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні намети тощо. Цю точку зору підтримують і інші вчені [13, с.6].

Слід зазначити, що більшість нормативної бази у житловій сфері зроблена ще за часів УРСР, тому основна увага приділяється саме житловим будівлям у державному і громадському житловому фондах, як одним з основних способів задоволення права особи на житло.

Зауважимо, що терміни «житловий будинок» і «квартира» стали використовуватися радянським законодавцем лише після прийняття Конституції СРСР 1936 р., до цього використовувався термін «домоволодіння» (помістя), під яким розумівся будинок з прилеглими до нього жилими і службовими будівлями, що знаходилися на подвір'ї (земля вже була у державній власності). Враховуючи цей факт, Є. Богданов [32, с.91-92] пропонує замінити термін «житловий будинок» на термін «домоволодіння» у сучасному значенні «садиби», закріпленому ст.381 ЦК України.

Слід звернути увагу на те, що власне житлом у житловому праві будівля стає тоді, коли її будівництво завершено, вона прийнята в експлуатацію комісією і належним чином зареєстрована.

Висловлювалися думки, що під житлом розуміються, крім житлових будинків і житлових приміщень, всі ті об'єкти, які можуть бути предметом договору соціального найму, будинки-інтернати, спеціальні будинки для громадян похилого віку й інвалідів тощо, які зареєстровано в державних органах як такі [13, с.5].

Отже, житлове право розглядає житло як об'єкт, що служить цілям постійного чи тимчасового проживання в ньому людей, який віднесено до відповідного житлового фонду.

Термін «житло», визначення якого закріплено у ст. 379 ЦК України, на відміну від конституційного права, є відносно новим для цивільного законодавства, оскільки здебільшого використовувалися поняття «житлове приміщення», «житлові будівлі» тощо. Житло, згідно з ЦК України, є комбіноване поняття, що включає в себе житловий будинок, садибу, квартиру тощо. Його головною властивістю є розміщення у капітальній будівлі [33, с.24-26].

Як вважають окремі цивілісти, з точки зору цивільного права до житла не відносяться відокремлені виробничі приміщення, вагончики, підвали, сараї, гаражі, збірно-розбірні (у Росії, наприклад, Президія Верховного Суду РФ прийшла до висновку, що щитовий збірно-розбірний будинок, у якому проживав позивач, можна віднести до житла, оскільки цей будинок був збудований і використовувався як житловий, проживання у ньому здійснювалося на підставі договору майнового найму [34, с.29]), пересувні, контейнерні та інші підсобні споруди, а також приміщення, призначені для тимчасового (готель, лікарня) або недобровільного (в'язниця) перебування особи [35, с.5].

Вищезазначене дозволяє сформулювати ряд легальних ознак, якими характеризується категорія «житло» у цивільному законодавстві: призначеність приміщення для проживання, тобто житло проектується, зводиться або переобладнується для постійного проживання людини; придатність, яка розкривається через відповідність санітарним та технічним нормам; упорядкованість, тобто наявність у житлі комунальних вигод; завершеність споруди будівництвом, тобто капітальна будівля [33, с.38].

М.Скаржинський, зазначає, що приміщення, які не включені до жодного з видів житлового фонду (вагончики, контейнери тощо, які є спорудами тимчасової експлуатації) не визнаються житлом, і стосовно них необхідно укладати договори найму (оренди) майна, що передбачені Гл. 58 ЦК України [36, с.76].

Таким чином, у цивільному та житловому праві термін «житло» закріплено відповідно у двох значеннях, як об'єкт речових правовідносин, тобто річ, нерухомість, що має особливий правовий режим, і як об'єкт житлових правовідносин, тобто житло.

Жодне з наведених визначень, у т.ч. і закріплене в ст. 379 ЦК України, не може претендувати на універсальність, оскільки кожне з них є прийнятним лише в контексті свого правового інституту або галузі права [11, с.125] і не вирішує всіх питань, які виникають на практиці, а навпаки, тільки ускладнює діяльність державних органів та реалізацію відповідних суб'єктивних прав особою.

Проблема однакового трактування терміна «житло» стала ще більш гострою з законодавчим закріпленням права на недоторканність житла (ст.311 ЦК України) як особистого немайнового права. Необхідно чітко окреслити коло об'єктів, на які може бути розповсюджено вказане суб'єктивне немайнове право особи.

Гіпотеза ст. 311 ЦК України закріплена як норма-принцип, що означає основне, вихідне положення [37, с.347], тобто неприпустимість у жодному випадку свавільного втручання. Це означає, що держава приділяє особливу увагу та надає підвищені гарантії охорони всіх законних проявів життя особи у межах її житла.

Слушною є думка, яку висловив Л.Лічман, що поняття «житло» цілому необхідно розглядати як побутове позначення жилого, іноді й нежилого приміщення, об'єктів, що підпадають під режим «житло» [38, с.20], яке законодавцем виведено в ранг законодавчо закріпленого терміна, що і спричинило непорозуміння у визначенні його сутності.

На сьогодні уже висловлюються думки щодо удосконалення ст. 311 ЦК України, а саме, пропонується закріпити в законодавстві розширене суб'єктивне право на недоторканність житла і садиби [11, с.127].

Слід також зауважити, що із ст. 29 ЦК України випливає, що постійно проживати особа може і в приміщеннях, які законодавством не віднесені до об'єктів постійного проживання (гуртожитку, готелі, пансіонати тощо), а значить можна говорити про недоторканність і цієї категорії об'єктів. До того ж, у п.1 ст. 812 ЦК України закріплено, що предметом договору найму житла може бути помешкання, зокрема квартира або її частина, житловий

будинок або його частина. Єдина вимога, яка ставиться – придатність для постійного проживання, а це вказує на ширше коло об'єктів (житло, що не призначене, але придатне для постійного проживання).

Згідно з чинним законодавством, такі об'єкти як літні кухні, вагончики, самочинно збудовані будинки тощо не можуть бути віднесені до житла, а відповідно на них не розповсюджується право на недоторканність житла, що в цілому є невірним висновком. Оскільки право на недоторканність житла як цивілістична категорія не може трактуватися як недоторканність об'єкта власності – жилого будинку, дачі тощо. Зміст цього суб'єктивного права полягає у одній з гарантій приватності, що спрямована на охорону всіх проявів особистого життя людини, що мають місце в місці її проживання. Тому і розуміти термін «житло» тут потрібно значно ширше. Деякі вчені-правознавці [9, с.184; 11, с.67-71; 26, с.59] вважають, що право на недоторканність житла є одним з суб'єктивних прав, що утворюються цивільно-правовий інститут охорони особистого (приватного) життя; елементом більш широкого права на охорону (недоторканність) особистого життя і відповідно до цього вказане право має наступне змістовне наповнення – це можливість відокремлення особистого (приватного) життя, самостійного вирішення всіх його питань та заборону втручання третіх осіб, за винятком випадків, передбачених законом.

Ще раз засвідчує, що поняття «житло» необхідно розуміти ширше, ніж об'єкт права власності чи об'єкт житлових правовідносин. І як свідчить загальноєвропейська судова практика, наука цивільного та конституційного права одним із визначальних критеріїв, який повинен вирішити проблему тлумачення поняття «житло» при набутті об'єктом відповідного правового статусу (прав і обов'язків, які виникають у особи стосовно конкретного об'єкта [38, с.22]), є наявність проявів особистого життя особи у його межах. Тобто, особисте життя є одним із визначальних критеріїв у відмежуванні житла від інших місць знаходження особи.

Кожна людина на основі загальноприйнятих стереотипів має своє бачення власного особистого життя, а разом з ним і житла, де це життя буде протікати. Це бачення залежить від психологічних характеристик конкретної людини, від тих норм і традицій, що існують у тому чи іншому суспільстві у певний історичний період, тобто зміст особистого життя та житла визначається самою особистістю на основі соціальних детермінант. Таким чином, можна пояснити віднесення до житла юрт, транспортних засобів, наметів тощо.

Для узагальнення наведених вище позицій проаналізуємо всі аспекти, якими керуються законодавець, судова практика, науковці при визначенні дефініції «житло». Їх можна поділити на соціальні, духовні, матеріальні та правові.

Соціальний аспект розкриває житло як спеціально призначене для проживання особи приміщення, яке служить задоволенню потреби особи в житлі. Духовний аспект зводиться до того, що під житлом розуміється місце, де проходить більша частина особистого життя людини. Матеріальний аспект вказує на те, що житло це об'єкт матеріального світу, що задоволь-

няє матеріальні та духовні потреби людини, який призначений для проживання в ньому. Правовий аспект полягає у тому, що визначає поняття житло через сукупність ознак, які визначають правовий режим цього об'єкта (обсягу прав і обов'язків, якими наділяються їх володільці). Від приналежності житла до тієї чи іншої форми власності його можна поділити на: а) державний житловий фонд; б) громадський житловий фонд; в) фонд житлово-будівельних кооперативів; г) приватний житловий фонд. За строками володіння на: а) житло призначене для постійного проживання (житловий будинок, квартира, садиба тощо); б) житло призначене для тимчасового проживання (готель, місце в гуртожитку, намет, кемпінг, транспортний засіб тощо). За функціональним призначенням житло можна поділити на: а) місця проживання (садиба, квартира, службове жиле приміщення, спеціалізовані будинки (гуртожитки, будинки для престарілих, будинки-інтернати для сиріт тощо); б) місця перебування (готель, пансіонат, санаторій, будинок відпочинку, трейлер, намет, купе поїзда тощо).

Отже, можна стверджувати, що термін «житло» у праві на недоторканність житла є складним поняттям. Оскільки, законодавчо не закріплено універсального визначення, то можна припустити, що житло розглядається у широкому розумінні і включає в себе безпосередньо житло (як об'єкт речових правовідносин чи житлових правовідносин) та інше володіння під яким, вважаємо, розуміються об'єкти, які юридично не підпадають під законодавчо закріплені ознаки житла, але фактично ним стають, оскільки в їх межах проходить особисте життя особи (вагончики, збірно-розбірні, пересувні та інші споруди, транспортні засоби, намети, кемпінги, готелі тощо).

Таким чином, житло необхідно розуміти у значенні місця (нематеріального блага), яке визначається чіткими межами у просторі – це будівлі, споруди або інші об'єкти, як стаціонарного, так і стаціонарно-переносного призначення, призначені для постійного чи тимчасового проживання, де протікає особисте життя людини.

Звісно, це питання потребує подальшого поглибленого вивчення, що викликано необхідністю удосконалення законодавства у сфері регулювання права на недоторканність житла, що і визначає наукову та практичну доцільність вироблення єдиного підходу до термінологічного визначення категорії житла у праві.

Список літератури: 1. Фарбер И.Е. Свобода и права человека в Советском государстве. Саратов, 1974. 2. Седугин П.И. Жилищное право. Учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2001. 3. Красавчикова Л.О. Понятие и система личных немущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации. Екатеринбург, 1994. 4. Рудинский Ф.М. Личность и социалистическая законность: Учебное пособие. Волгоград, 1976. 5. Гулиев В.Е., Рудинский Ф.М. Социалистическая демократия и личные права. М., 1984. 6. Влогина Э.А. Конституционное право советских граждан на неприкосновенность жилища: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02/ Моск. высшая школа милиции МВД СССР. М., 1981. 7. Петрухин И.Л. Неприкосновенность личности. Конституционные основы правосудия в СССР. М., 1981. 8. Вологина Э.А. Конституционные вопросы неприкосновенности жилища в деятельности следователя. Волгоград, 1976. 9. Малеина М.Н. Лич-

ные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. М., 2000.

10. Чорнооценко С.І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні: Дис. ... канд. юр. наук. Х., 2000.

11. Бобрик В.І. Цивільно-правова охорона особистого життя фізичних осіб: Дис. ... канд. юр. наук. К., 2004.

12. Малахова В.Ю. Уголовно-правовая охрана неприкосновенности жилища в Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2001.

13. Маляренко В. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства // Право України. № 4. 2004.

14. Матвиенко И.В. Меры уголовно-процессуального принуждения, ограничивающие право на неприкосновенность жилища, при расследовании преступлений: Дис. ... канд. юрид. наук. М., 2000.

15. Словник української мови / Під ред. І.К. Білодіда, А.А. Бурячка. В 12-ти томах. К., 1976 Т.7.

16. Етимологічний словник української мови / Під заг. ред. Р.В. Болдирева, В.Т. Коломійця і інш. В 7-ми томах. К. 1985 Т.2.

17. Новий тлумачний словник української мови / Під ред. В. Яременко, О. Сліпущо у 4-х томах. К., 1998. Т.2.

18. Словник синонімів української мови / Під заг. ред. А.А. Бурячка, Г.М. Гнатюка і ін. У 2-х томах. К. 2001 Т.1.

19. Гробс Б.М. Городское жилье: Обзорение. М., 1968.

20. Урсула Килкэли, Е.А. Чефранова. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод: Прецеденты и комментарии. М., 2001.

21. Мармазов В. Про теологічне (цільове) тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. // Право України. №1. 2004.

22. Конституция Российской Федерации. Комментарий / Под общ. ред. Топорнина Б.Н., Батурина Ю.М., Орехова Р.Г. М., 1994.

23. Беляева Н.Г. Право на неприкосновенность частной жизни: соотношение международно-правовой и внутригосударственной регламентации: Дис. ... канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2000.

24. Шумак І.О. Громадянські права і свободи людини за Конституцією України: Дис. ... канд. юрид. наук. К., 2000.

25. Конституційне право України: Навч. видання / За ред. В.Ф. Погорілка. К., 1999.

26. Красавчикова Л.О. Личная жизнь граждан под охраной закона. М., 1983.

27. Петрухин И.Л. Неприкосновенность личности. Конституционные основы правосудия в СССР. М., 1981.

28. Рудинский Ф.М. Неприкосновенность жилища как правовой институт // Советское государство и право. №8. 1976.

29. Тюрин П.Ю. Конституционное право человека и гражданина на неприкосновенность жилища в Российской Федерации: Дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2002.

30. Ільченко С. Визначення поняття житло // Підприємництво, господарство і право. №6. 2002.

31. Коваленко О. Співвідношення норм житлового та кримінального права в судовій практиці: окремі питання. // Право України. №7. 2000.

32. Богданов Е.В. Правовые проблемы удовлетворения жилищных потребностей граждан в условиях перехода к рынку: Дис. ... докт. юрид. наук. Гродно, 1993.

33. Житлове право України: Навч. посіб. / За ред. Є.О. Мічуріна, С.О. Сліпченка, О.В. Соболева. Х., 2003.

34. Мачковский Л. Уголовная ответственность за незаконное проникновение в жилище. // Российская юстиция. №7. 2003.

35. Цивільний кодекс України. Коментар., Х., 2003.

36. Скаржинський М. Поняття житла в цивільному праві // Підприємництво, господарство і право. №9. 2004.

37. Сліпущо О.М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. К., 2000.

38. Лічман Л. Поняття «житло» і його цивільно-правове значення // Підприємництво, господарство і право. №11, 2004.

Надійшла до редакції 20.05.05